

493475

ELŐRE

FÉLHAVI FOLYÓIRAT

1/1922

493478

BCU Babeş-Bolyai University Library Cluj

BIBL. CENTR. UNIV. CLUJ
nr. 241 1922

S. SZERKESZTŐ
ANTAL

Ugye nem fog senki sem túlságosan megharagudni, hogy kihagyjuk a nagy jelenetet? Most következnek régi recept szerint a vásári kikiáltó szócicomás, ígérető, magasztaló, mások portékáját sárba lerántó verbuválása: frázisok, szitkok.

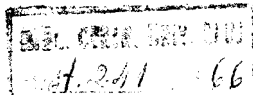
Hagyjuk ezt.

Győződések meg mindenki magától arról, hogy érdemes-e velünk megállni egy percre a viszálykodó, öngyilkoló, verekedések hajrázó rohamában, megpihenni nektek, nálunk az álmok felbukkanó szigetén, süllyedő hajók fáradt evezősei, megpihenni merengő világba belesimuló emberek között?

Akinek lelke velünk együtt rezdül: az jöjjön velünk!

A többiek?...

Talán majd jönnek... később...

Caesar

(Novella.)

... Salvator, az őr megszorította kezében a lándzsát. Összeverődtek a fogai, megrázkódott. Sisakján ingott a római sas, mert a szél kegyetlenül csapkodta, de hagyta... A szíve tele volt keserűséggel... Salvator: fázott.

A táborát a sok-sok katonával befődte a sötétség. Betakarhálták magukat, kinyújtózhattak, nem kellett menetelniük a sátor előtt, ahol Caesar alszik. Salvator, a fiatal római katona egy percig belesodálkozott az éjszakába. Miért kell itt robotolni?... *De azonnal észbe kapott: Caesart őrzi, az imperátort, aki a világok Világa. És megtelt büszkeséggel a lelke...*

Azután rágondol az anyjára, aki öreg már és nem bírja a munkát. Az öregasszonyt nagyon szerette, mert boldog volt, ha őt is csókolta valaki, ha vérnek nevezte a Véréből és a kebléhez szorította. Salvator emlékezett a csókjára, a sírására és szerette volna ledobni a lándzsát, hogy odaszaladjon a messzeségbe, megmondja, hogy él...

Felhangzottak a távoli őrök egyenletes lépései. Salvator visszazökkent katonái egyensúlyába. Egykedvűen nézte a sátorát. Most befűjt a szél a sisakja alá. Beférközött a bőr alá, be a sejtékbe, összehúzta az idegeket, a tagokat. Salvator fázott, a fiatal erő, az élet, Róma fia, aki azért született, hogy éljen, hogy csókoljon, hogy öleljen, hogy dolgozzon. Csak megvillant a szeme, mert észbe jutott, hogy azt mondták: meg kell halni és vad gyűlölet rázza meg tagjait.

Salvator fájdalmasan felsírt. Miért nem ülhet otthon, hogy csókoljon, hogy öleljen... és súlyosakat ütött a földre dárdájával. Mikor besorozták, ment, mint a marha, aki nem tudja, hogy mi lesz vele, csak megy, shova vezetik. Salvator közönséges ember volt. Ő volt a plebs, az ember, az állag. Az az ember, akinek nem szabad gondolkodni. Szeretni, szenvedni, meghalni otthon... ezt szerette volna Salvator. Azután kürtöltek, hívták, vitték, azt mondták neki, hogy mindez a hazáért van. Ezen nagyon elcsodálkozott. Nem tudta felfogni, hogy mi haszna van Rómának abból, ha ő meghal. Hisz' akkor el fogják temetni, föld lesz a testéből és nem fogja látni Rómát, a Capitoliumot, az Istenek szobrait, hanem belökik a földbe és por lesz.

Ezt gondolta. Mégis ment, mert a patriciusok parancsoltak és azt mondták: ez jó Rómának. Azután hallotta, hogy a társai azt ordítják: „Ave Caesar”. Ő is kiállt és elment. Kérdezni akarta a társait, hogy miért kiállják, de nem merle. Bambán bánult rájuk, mint aki kérdezni akar valamit, de szégyelli, hogy hang van a torkában.

...ésőbb megtanulta, hogy gyűlölni kell azt, aki...

...nyáron volt. Viruló liget...

...szántó

lakik. Ezt fogják elpusztítani. Salvator sajnálta a falút. Szeretettel nézte, símogatta végig a szemével. Megértette, hogy nem gyilkolni, hanem inni... inni jön. Gyanakodtak rá, de amikor fel-emelte a sisakját, amikor feltűnt a becsületes férfiarca, adtak neki. Kezelt velük... és este ott volt az ordítózók között és megölte a férfiakat és csókolta és átölelte remegő asszonyaikat.

Szemei előtt vérpatakok folytak. Piros színű, élő sejtekkel telített vér: amit kiontott. Salvator reszketett. És látta, hogy őt, Salvator, át fogja karolni egy másik ember, egy másik Salvator — aki nem római — felvágja a kezén az ereket, át fogja vágni a nyakát és ő hiába küzd, hiába ordít: a vére ki fog folyni patakokban, ahogy ő kiöntötte a vért, amely piros volt... piros és amelyik élt...

Megrázkódott. Tisztelettel nézte a sátor. Benn fekszik a hatalmas Úr, aki le kell törje Pompeiust. Salvator sokat hallott erről a küzdelemről. Centuriója árulónak nevezte Pompeiust. Legyen hát áruló! Kissé csodálkozott azonban, hogy bátyja Pompeius táborában van... Ha áruló, miért szerette oly sokáig Róma?

Salvator maga elé képzelte Caesart. Csillogás helyett becsukott szemeket, pihető arcot. Azután Caesart, amint százvezek élén lovagol. Akiről félnék. És aki az állam. Szerette talán Caesart.

Talán mert nem kárhoztatta, amikor belebőmbölt fülébe az éjszaka viharja. Nem zúgolódt. Caesart, az imperátort, megilleti a sátor. Mégis feltámadt benne némi tudnivágyás. Miért oly nagy Caesar? Mért oly félelmes? Mért nem lehet embernek, húsból, vérből valónak tekinteni?

Pillanatnyi örült kíváncsiság fogta el. Besuhan a sátorba. Caesar felrezen. Összerázkódott, ahogy az álmodásban megzavart emberek szoktak. Rámereedt Salvatorra. Egy pillanatilg félelmetes és kegyetlen lett az arca. De aztán átalakult.

— Félsz tőlem Salvator?

— Uram! te vagy az állam — félek tőled!

— Salvator, szeretsz te engem? Tudod-e hogy én vagyok az ember, a férfi, akit gyermekileg kell szeretni. Salvator, Rómából világot akarok kormányozni, római én úrrá teszek a földön!

— Uram, te nagy vagy. Én a plebs fia, mit mondjak rólad? Látod uram, én fiatal vagyok, élni szeretnék... én... én... szeretnék pihogni lenni. Uram! Róma az állam! én tudom, hogy nagy, hogy nekem szeretni kell Rómát, de uram, nekem anyám is van, aki gyöngye s akit támogatnom kell. Ő megcsókol, ha gyengéd vagyok hozzá. Szeretöm van, aki fiatal vér és fiatal hús, akit megölelni, akit megcsókolni nekem gyönyör. Uram, te nagy vagy. De én fázom a szélben, engem átjár a fagy. Caesar, te Rómáért harcolsz, de Róma itt kinn, a messzeségben reszketve takarja be tagjait... Te nagy vagy, de az emberek fáznak és kinn hideg a szél és fagyos a szél... Mi fázunk...

— Salvator, te nem szereted a hazádat? Nem lelkesülsz, amikor hallod a nevet: „Róma”? Te silány féreg! Nem akarsz

felemelkedni a rómaiáság magaslatára! Te bülske kell hogy légy arra, hogy római vagy! Le kell tiporj mindenkit, aki nem az! Boldog kell hogy légy, ha meghalhatsz a hazadért, Caesart kell élted, amikor elhagy a lelked! . . .

— Caesar, nekem nincs ellenségem! Nem haragszom senkire! Nekem Róma csak rabszolgaföld. Uram! Ha anyámat leütik, én leütöm, aki megölte, de Rómát nem mondhatom anyámnak. Pompeius is római, mégis áruló, ugy-e uram? És a Gallok nem vétettek semmit nekem és a többiek sem . . . És fádom . . . És látom a vért, a piros élőfolyadékot és megvonaglik a testem . . .

— Katona! Te nem bírálhatsz! Salvator, te mindent érehsz, de kimondanod semmit sem szabad. Gondolkodhatsz, de mégis meg kell halnod, mert a tested az államé. A lelkedet eldobhatod, az lejút a Hadesbe, az az isteneké! De a tested: az Enyém! Érezd meg, hogy mi ez a hatalom: Roppanj meg éltetem. Te por vagy! Nem akarsz úr lenni? Látod, ez az igazi életidea! Letaposni a férfit, az asszonyt, megkorbácsolni a gyermekeket, eldobni a csecsemőt az öledből, ölni, vért, piros, élő vért látni, ha azt mondják: haza, hazafil! . . .

— Uram! Én szeretlek, nekem te enni adsz; Te segísz ha éhezem, de látod a kezem mégis szennyes és vérfoltos, A dardám rozsdás, a fülem pedig zavaros. Uram! Mit nekem Róma! Mit nekem az állam, ha zúg a fülem a haldoklók nyögésétől, ha hallom a pajzsok kongását, ha félek gyilkos önmagamtól! Én nem tudom, hogy mi ez: római! Nem tudok gyűlölni, mert szeretetre tanított az anyám! Megvert az apám, ha az állatokat megütöttem, sírtam, ha vért láttam! Most eltompúltak bennem az érzések, foszlányokká váltak emberszeretetem imái. Nem tudom kihez forduljak. Junóhoz, vagy Marshoz? Juppiteri féljem-e, vagy Rómát szeresseam?

— Katona! Az élet az Enyém! Ti: a szél, a vihar, az állam: mind én vagyok! Én vagyok a szelek zugása, aki parancsol, akit félnetek kell! Ember is vagyok, aki ölel, ha szépet lát, férfit is vagyok, aki öl ha megsértik! Salvator, te nem akarsz bábú lenni a kezemben? Te bervevészkedél a sátoromba, megszegted a fe-gyelmet! Meg kellene halnod! Nem vagy hús az állam husából! Posványos ember vagy, akit el kell söpörni! Te nem szereted Rómát! . . .

. . . Salvator rámeredt. Szeme beesett a bámulattól, Jupitert, Marsot látta, aki világol és nem mert szólani. Künn megszólaltak a kürtök, nagy fennszóval riadót fújtak. Caesar intett jobbával, hogy menjen a testével, hogy öljön. Salvator meghökkent. Caesar fölkapta a pajzsát. Rohanni kezdtek künn a tömegek. Salvator ellanyhúlt. Ölelni szeretett volna, puhán, melegen, asszonyt. Csókot kívánt, hogy perzselje az ajakát és el akarta úzni a vért, a pirosát, ami folyt, mint az élet . . .

— Takarodj! — riadt rá a zsarnok — megölnélek, mert lázadó vagy, akit ki kell irtani. Kutyá vagy, akit rugni kell. De nem a magad kutyája vagy, hanem az Enyém! Indulj! Az én kutyám vagy! Meg kell halnod a gazadért!

Salvator nem mozdult. Pirosasszonyt akart, gömbölyű arccal, fehér alakkal, hogy melegítse. Tüzeset, aki átviszi az életet bele. Liliom asszonyt, aki szeresse, ahogy csak asszony tud szeretni. Feltámadtak szemében a lángok. — A szerelem, az ifjúság. Szaladt a lelke, el, messze, menekült Caesariól. Kinyújtotta karjait. Mert látta, hogy jön, hogy átöleli, hogy életet ad zsibbadó tagjaiba az eszményi asszony! Phantomokat látott. Körülte lebegő mese asszonyokat... álomországot... boldog Rómát... haladók nyögése nélkül... Eszményi hazát, boldog családot... ölelni akart, hogy a kiömlő vért csokolják vissza a tagjaiba. A vért, ami ömlik a nyakából, a nagy ütőeréből... a vért, ami irtózatos diadalával magával akarja ragadni... és lebukott...

— Kegyelmet akarsz? Élni? Az én kutyám vagy, én ruglak fel! —

És... átszúrta dárdrájával a felrengő testet. Salvator felhőrgött. Rekedt hangfoszlányok hagyták el a torkát. Beszélni kívánt, beszélni sokat... mindent a... a fantómokból... és omlani kezdett a vére... a szivéből... a nagy ütőeréből és eltakarta...

— Hívány anyag volt! — mondta megvetően Caesar. Még egyet rugott rajta. Azután ő is kirohant, hogy lefporja a testet a testéből, a fekélyt, Pompeiust...

Salvator pedig körülfolyna a vére... talán engesztelésül...

Végh József

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SZ. JAKAB GÉZA KÖLTEMÉNYEIBŐL

CHLOÉ KACAG

Hegyoldalon, hol barna bükkök állnak
S ölelve fut rajtok az iszalag,
Hétágú sípom dalra furulyázom;
Előtem áll Chloé, s kacag, kacag.

Hallod, Chloé? — a dal tenéked áldoz,
S rigófülty trilláz távolról bele,
Perzsel a nap, épp dzelelőre áll most —
De égetőbb szemed tekintete.

Hallod, Chloé? — repkény szeretnék lenni,
Mely átköríti dús aranyhajad,
Vagy gránátalma, mit mohón leszedni
Mégkívánna tán bíbor ajakad. —

Chloé! — szereltek minden sóhajommal,
Melyekből néked egy-egy dal fakad;
Szeretsz, Chloé? ... Két hókarját kitérta
Balga Chloé és csak kacag, kacag ...

ÖRÖK-UTOLSÓ SZERENÁD

Most bús bohócként,
Ki százszor újrakezdi
És újra-hagyja egyetlen dalát;
Halld, kedvesem
A százszor elkopottat,
Halld, ím, megint egy végső szerenád.

Még régik az utak,
A százszor is úntak,
A százszor édesek, melyen hozzád megyek.
És épp úgy lejárnak
Tehozzád a vágyak,
Ha alkonyra intnek a messzi hegyek.

(Csitt; csendesen szálljon
Messze az álmom.
Bús Krisztusok őrzik az útakat . . .
Ó, mért nem nevetnek
A tarka menetnek
Mely tárt, égő szivekkel előtök elhalad ?!

Csitt! . . .) Száll csak a zengő
Vágy, s száz vágyszavú csengő
Lágy dallamokat ver száz szíven át.
. . . Szép kedvesem álmát
Hús csók-csoda-pálmák
Halk ritmusaként ringatja az esiben
Ez örök-utolsó, bús szerenád.

A mai és a holnapi Szabó Dezső

Írta: Jancsó Béla

„Én nem vagyok egyéb, mint magára ismert ludata pusztuló fajomnak.“ Szabó: Tanulmányok és jegyzetek.

Ki ez az ember, aki ezt és ilyen erővel állítja?

„Arra születtem, hogy nagyon szeressenek és nagyon gyűlöljenek és amíg élek, mindig harc lesz körültem, mint minden zászló körül“ — mondja Szabó Dezső.¹ S bizonyára gyűlöletének alapja az ilyen kijelentésein való megrökönyödés. De valószínűleg nem benne a hiba, amikor az élet vad harsogását vadul vágja füleinkbe, hanem bennünk, akiknek tiszta látását a sokféle nézés tisztán érzését a társadalmi kényszerítés immáron olyannyira el-

¹ Tanulmányok és jegyzetek.

torzítá, hogy mindent inkább tudunk, minthogy őszintén kimondott természetes igazságot őszintén vegyünk természetesnek.

Annak, aki a Szabó hatalmas életét át akarja sorsán zuhogtatni, félre kell tennie minden társadalmi szemüveget és bele kell néznie a valóság borzasztó mélységeibe. Mert Szabó vérünk lüktetéséből építi ki az élet dallamát és könnyeink prizmáján bontja szét sorsunkat... És szüksége van annak az öngyilkos dermedt kétségbeesésére is, mellyel tette előtt sorsát serpenyőzi az élet-halál mérlegén. Mert Szabó nagyon is a mindnyájunk életét serpenyőzi.

Nietzsche mondja magáról: „Flamme bin ich sicherlich“ — és soha e mondás másra annyira nem alkalmazható, mint épen Szabó Dezsőre. Azok közül a lángok közül való, melyek mélyen a föld alatt századok előtte elhalt csontok atomjaiból szivódnak össze, hogy egy földrengés által felszínre dobva végtelen horizontu rejtelmes világosságot vetítsenek elé.

Olyan szellem, amilyen a Természet örök értelme szerint csak végtelen szenvedés és mérhetetlen fájdalom idején áll elő, hogy belejajgassa a mindenségbe az egész szenvedő Életet.

Lelkében ott remeg tragikus őseinek, mélyen szenvedett családjának teljes megvertsége. Tragédia ringatta bölcsőjét és nyugtot nem találó lelke, mely bekóboroltatta vele az egész országot, mohón besziv magába minden emberi és magyar letörtséget és keres, keres, keres kétségbeesetten; — keresi sorsát, végtelen ősz ember; menekül tragédiája elől. Néha már azt hiszi, hogy el kell pusztulnia, hogy keresztül süvölt sorsán az ősök átka: — és megjelenik az első lángocska: a „Nincs menekvés“, a siri mécses, mely komor és kérielhetetlen, mint egy görög sorstragédia.

És keresi sorsát annak a közösségnek is, melyhez köti őt vér és átok: a magyarságnak. Táguló szemmel issza be a háboru előtti egész magyarságot, annak minden elesettségét és pusztulását a horizontjába és minden magyar sors és minden magyar átok, mint kinzó kötél vágása, belesajog a husába.

Igy gyül mélyen a föld alatt régenholt halottak és elevenen is hullák bomlásából a nagyszerű fluidum.

És jött azután a szörnyű kataklizma, mely nevezeték világháborúnak. Vihartölcsére elkap minden magyar erőt és lékese-dést és mikorra a vihar a szenvedésóceánba ful, térdig vérben gázoló magyaroknak immár csak térdünk maradt...

Az összegyűlt szenvedésfluidumot felszínre dobta a földrengés. Kigyult a láng, mely az egész magyar horizontot kísértetes fénybe takarta, kirobbant az „Elsodort falu“, a „hábadóffótt faj jajkiáltása.“¹

Nemcsak regény az „Elsodort falu“. Több ennél a megértőnek és kevesebb a filologizálóknak. Tragédia és líra is egy-

¹ Előszó az „Elsodort falu“ második kiadásához. 1920.

szerre . . . A pusztulás regénye, a magyarság tragédiája és a jövő egészség hozsánázó fellendülése . . . A vihar dühös tombolása játsza ki egy erősen lírai lélek hurjain wagneri orchesterlással a magyar faj tragédiáját és hatalmas és szertelen az „Elsodort falu”, miként az őserő. Csak harsona benne az író, mely a szenvedést kiáltja égnek. Mindig mindnyájunkat ad önmagán keresztül, Ady Endrét kivéve nincs művésznünk, aki annyira idegeiben érzi minden magyar ideg lépettségét, mint Szabó. Valóban ő csak a közösség sebe, mely a faj nagy szenvedéseit és törhetetlen életét kiáltja a Kosmosba.

Hatalmas előzuhogása a magyar életnek az „Elsodort falu”. Benne vonaglig a háború előtti egész Magyarország minden bűnével és erényével, mely fölé már tereli a Végzet sötét szárnyait. S mint nagy viharok előtt, a levegő fullasztóan nyomott. Az ország minden rétegének típusa : a paraszt, felusi intelligencia gentry, zsidó, középosztály, intellektueller és arisztokrácia borzasztó hibáikkal és megvert vakságukkal belénkremegtetik a féltelmes jövő készülődését. — És mikor kitör a szörnyű kataklizma, mely nevezetlik világháborúnak, a gránátok tűzésében és vérhullásában nőni kezdenek a régóta szunnyadó szörnyű csirák. Nőnek és borzasztó virágokat hajtanak.

Ecselje, mely előbb csak alakjai konturjait hívta elő a vázsonból, most vérvörös tűz világításában rajzolja belénk eltorzult nyomorultságukat. Mint őrzővilágításban tombolnak az emberek s lázbeteg víziói belékkondíjják a faj halálharangját. A mélyeséges szenvedés velejajgatása mellett az egészséges lélek lavínás, dühös megvetését ontja minden pulya, gyáva és alacsony felé, mit szemébe szór a felkavart fergeteg. Olyan egyetemes képét adja a pusztuló Magyarországnak, amilyent csak Ady váteszi telke jajgatott ki. Olyan korpéit fest erről a rothadásról, mely próza-irodalmunkban egyedül hasonlítható a „Háború és béke” mélyen gyűrűző, széles akkordjaihoz. Mert amint az egész nép éposza, úgy ez meg egy egész nép tragédiája.

És e tragédiát olyan mélységekben látja meg, amilyent csak a Bánk-bán hatalmas dühörgése döbönt belénk. Mély és eléggé nem hangsúlyozható érdeme Szabónak még az is, hogy e sorsot nem a véletlen szeszélyeiből származtatja le, mint a „Bujdosó könyv”, de belevág lelkünkbe, hogy ott éreztesse azt, ami bennünk saját romlásunk magja és így bűn és bűnhődés hatalmas katharsisán át vezet a megtisztuláshoz.) A magyar tragédia okait meglátja önmagunk iránti bűneinkben : pártoskodásunkban, idegen majmolásunkban és végzetes, saját életünket eldöntő erővel sohasem számoló vakságunkban. Nem okoskodik, de intuitíve jut el a magyar élet legnagyobb igazságaihoz. És meglátja tragédiánk eredendő végzetét ott, ahol ma kevesen : a százados idegen uralomban³, mely borzasztó humusza minden hibáknak.

³ Érti alatta a Haubsburgház aralmát. Idegenek alatt általában a nem fajmagyar és csak nyelvtileg asszimilálódott lömegeket, tehát nemcsak a zsidóságot, hanem épen úgy a svábokat, lólokat stb.

Lát mindent: az egész magyar gazdasági és szellemi életet. A gazdasági életünk rákfenéje a saját hibánkból eredő idegenek általi kiszákmányoltság. Művelődésünk szakadéka: a Nyugat után rohanó szellemi élet néptől való elszigetelődése és szükségtépeni elhagyatása, idegenek általi háttérbe szorítottsága. És két világnézet malomköve őrli meg e szellemi élet hordozóját: a magyar középosztályt.

S mint az egész tragédia egybeölelő, hatalmas symboluma áll a cím: „Elsodort falú” arról a községről¹, mely két hegyvonulat közt a patak által mindig elsodortatva végzetes vaksággal és ismét csak az ár útjába építi vissza házat.

Mikor pedig végigjártatott bennünket a Golgotán, az égő szív fényét vetili jövőnknek élébe. Itt olvad át a tragédia dübörgése, mint megkínzott lélek könnyebbülő sóhajtása, új élet harsogó reményévé. Valahogy úgy, mint a komór Shakespearai tragédiák végén is megcsillan egy új élet fénye. Utat éreztet, melyen át a magyarság termő életét élleti a szétoldottságtól az alkotásba magasodva. Gazdasági életünkbe a praktikum kifejlesztése, a magyar céltudatosság kinevelése, szellemi életünkben annak régi talajba építése, másrészt meg a legmodernebb gondolkozás, (hogy ezeket az eszméket sohase tudják ellenünk kihasználni!) s mindenképen a magyar humuszból, régi talajból való kiépítése jövőnk tisztá és egészséges erejű életünknek, ez az az út, amelyen menve végpusztulásunkat elkerülhetjük.

És sohase felejtjük el, hogy ez művészetrel van éreztetve és nem szociológiai fejtegetés, hogy a hatalmas perspektívák emberei sorsokból épülnek belénk és gigász típusu magyar erők emelik a regény épületét.

Olyan foradalmat jelentenek ezek az eszmék a magyar életben, melynél átfogóbb azóta sem volt, hogy István király, pogány lovasokból munkálgató polgárokká gyúrta a dacos fajt. És szent és nagy ez a forradalom, mert nem kíván más rombolást, mint bűnelnk kiégetését.

(Szabó Dezső legkisebb jelentősége az, hogy a magyar regényírók közé óriásként emelkedik és hogy a magyar regénynek egyik leghatalmasabb belső és nyelvi forradalmára.)

És bizonyos az, hogy Szabó a jelen pusztulás legmélyebben kiérlett értéke.

Arca, mint a magyarságé: mélyről zuhogó hatalmas erők, nagy bánatok és fellendülések, vulkáni vérmérséklet termelte fanázia és szeretlen őserő.

Ez a mai Szabó.

Lehetetlenség megállani ennek a féktelen alkotó erőnek és szenvedélynek.

Szabónak szükségszerűleg kell továbbfejlődnie.

Valahogy olyan ez, mint a víz folyása, mely addig meg nem áll, ameddig a legnagyobb mélységet el nem éri. Ha kistömegű

¹ A kolozsmezei Tütre

a víz, a legelső apró mélyedésben fennakad, de a nagy áradat tulzok a gátokon és tulcsordul az akadályokon, míg csak el nem ér ósanyjához: a nagy, szent-Oceánhoz.

Aminthogy a nemzeti eszme sem végcél, csak állomás és munkamegosztás. Közös a talaj: az emberi természet, amelyből a nemzetek hatalmas fái és színpompás virágai kinőnek és közös az ég kékje, melybe a halhatatlanságot belecsókolják: az élni-akarás.

Külön nőnek fel, de együtt adják a világ színes harmoniáját és együtt érzik testvériségük szent szolidaritását...

Az „Elsodort falú” fergeteges teremtése után Szabó meggyengülve tud csak tovább indulni útján.

A magyar tragédián edzett látása meglátja egész modern kulturánk legvégzetesebb sebéit, annak olyan fokú eldifferenciált-ságát, mely már egészségtelen.

Családi sorsa oltotta belé azt a sóvárgást, mely az új világ himnusza is: az egészséges élet utáni követelést. Ennek a jövő széles és mély eposzájának első, bár gyenge hangú fáradt hírnöke a „Csodálatos élet.”

És a szent oceán partjai már feltűntek. Egyik előadásán hallottam ezt a történelmi perspektíváját. A közösség és Egység a mindig gyermek-ember számára életszükséglet. A történelem nem egyéb, mint egyik immár szükké avult egységnek általánosabbal való helyettesítése. Az individualizmus csak a köz-ség jajgatás mely először jelzi az új szükségletet. És a középkor keresztyén egységét szétfeszítő emberiség százados vergődés után most kisérelli meg az új keret felállítását, a ban a munkában, mely az élet verejtékes értéke, amelyért mindnyájan vagyunk, s amely van mindnyájunkért. A községben nyugtatott termékben boldog gyermekáldási emberiség: a jövő élet. A nagy egészség és minden nagy banállitás.

Igy magasodik bele a magyar humuszából kinőtt Szabó: a leg-szebb szeretett átkarolásába és hatalmas egyénisége beleöleli jobb életre ostromozott fáját az új élet új, hatalmas harmoniájába.

ÉJFÉL

Halálmadár huhog a házón.
Az éj didereg — én is fázom.

Reszket, libeg a lámpa lángja,
Száz árny a szobát egyre járja.

Üvölt a szél... Zúg bűg a hársfa...
Ez a borzalmak éjszakája.

Emlékek sírnak fázón, fájón.
Halálmadár jár most a tájon.

Finta Zoltán.

Szilveszter estén

Élet, élet vén csavargó, csapzott bajszerű öreg koldus
idézlek e téli estén, földre esvén, várom a szent Szilvesztert,
Élet, halál, mit adsz nekem, mit adsz nekünk,
téli bérért, őszi díjért, karácsonyi jutalomért.

Új év! Amink volt, mi odaadtuk nyári fültyét,
vig kacajjal. Gondolatunk szétcibáltuk, összeráztuk,
szilveszteri ajándéku beloptad a szívünkbe a sántát
Én ez órán kikiáltom, bárhogy is bóraztok fölém:
Vártam én is szent Szilvesztert lázban égve,
Karácsonyfa maradékot gyömszőltem kis kezemmel,
posztot álltam — évek múlva — angyalsereg multságán,
hermelines kabátomon ezer gyerek hangja pergett,
ha szétdobtuk játszi szívük milliányi játékát . . .
Most már egyedül maradtam, karácsonyi legendák
ha látogajják ujévváró lelkemet.

Nem kellesz már, nem kell semmi
vidd csak vissza ezer hazug ígéreted, hamis hangú muzsikád
Visszaadom köpenyeged, Hermelinje ronggyá foszlott
Nem kell csókod, nem kell új év, nem kell új év,
élet, halál, halál, élet visszaadok

mindent neked, hagyd meg nekem az ó évet,
ezer talányt, ezer fájást, ezer szörnyű fájó kérdést
hagyd ilyennek utcát, teret harangzugást, ry Cluj
„Nem kell új év. Ó év: élet, új év: halál . . .

Bukott fejvel szomorúan vártam én az éji csendben
szilveszteri bohóságok nem jöhettek a szobámig,
vastag sötét szellem lépelt fedte be a rozszant ajtót
döngő-lépés szelkeltette időnként a sárga gyertyát,
agyongázolt életembe sáros lábbal
bejött az új év . . .

Nagyvárad, 1921. december 31.

Biró György

Az ösvény filozófiája

Az ösvény úgy keletkezik, hogy valaki letér az útról és má-
sok utána indulnak. Az ösvény tehát a járt útból válik ki, való-
színűleg azért, hogy önállósuljon.

Az emberek általában szeretnek a kisebbséggel tartani, mert
ez megerősíti bennük saját önállóságuk látszatát. De elfelejtik,
hogy akkor sincsenek egyedül, amikor letérnek a széles útról.
Külön-külön mindenki letér a széles útról s az új irányokban ismét
összetalálkoznak. Így keletkezik az ösvény. Ha nagyon sokan ta-
lálkoznak az újonnan meglátott útban, keletkezik az országos ösvény.

Miért térnek le az emberek a széles útról? Mert egyéni cél-
jaik szerint rövidíteni akarnak.

Az országút természet szerint mindenki számára adódik. Olyan-
ná formálódott, hogy széles hátán minden célú ember elérjen.

Nincsenek kitérései, amiket egyéni érdekek tettek volna szükségessé. Nem szalad egyenesen neki a meredek hegynek, mert nemcsak könnyű lábu gyalogosok járnak. A süppedős helyet elkerüli, mert csak a földszilárd talajon léphet el mindenki.

Mármost az átlagvonalon, amit az országút képvisel, az egyenként különböző ember nem egyensúlyozhatja magát. Vannak kibillenései, amik levonzzák a minden ember számára megépített útról. Ezeket a kibillenéseket erőpazarlással belevonhatja az átlagba, az országútba. Az országúton is elér oda, ahova akar, mert *a mindenemberbe ő is beletartozik. De ha nem küzdi le a kibillenéseit a megkeresi a saját útját: rövidít, azaz erőt takarít meg. Ezért tapossa ki az ősvényt.*

Hol vezet el az országút? Minden földpázsma lábánál, az érdekek végénél, ahol az nem sért semmi emberi érdeket. És az ősvény? Szántóföldeken és réteken keresztül, amelyeknek féltékeny gazdája tehetetlenül kénytelen tűrni az idegen lábak taposását.

Az ember tehát, mikor megkeresi a maga rövidebb útját, azt az egyéni érdekek sérelmére teszi. Csak az egyéni érdekek sérelmére teheti.

De milyen egyének érdekéről van szó? A másokéről!

Senki a saját földejébe nem vezet ősvényt. Sőt minden lehető eszközzel védi a földjét, az érdekét, ellene. Palánkkal veszi körül, tövissel szórja tele. Csak a mások földjein tűri meg. Szomszédos földdarabok között átvonuló ősvényt gyakran igyekeznek a magáérról a máséé átfordítani. Az ember csak a mások földjén keresztül rövidíti.

Ez bűnös tulajdonság. Tulságosan nagy önzés, csúf önzés. Meg is látszik az ősvényen: görbe. Ki látott egyenes ősvényt? Az út nyílegyenesen vonul el, hajlásai is szabályosak. Az ősvény magán viseli az inogva lépő ember tétovaságát, bátortalanságát és büntudatát. Az ember nem tud egyenesen járni: mutatja az ősvény.

De vajjon csak azon az ősvényen görbék az utai, amelyet többé-kevésbé önállóan jár? Nem; az országúton is görbén jár, csak ott nem hagy a lépése nyomot, ott nem látszik a javára görbesége. A tömegbe vezető emberen nem lehet észrevenni, hogy egyenes-e az útja, vagy nem. Csak akkor, amikor különválik és egyedül indul meg. Csak akkor tűnik ki róla, hogy az ő lábának a járását sem szabta a természet egyenesre, amikor rálép az ősvényre.

Végül, hol végződnek az ősvények? Beletorkolnak a széles útba. Visszatérnek oda, ahol a tömegek járnak. Minden különjárásnak az a vége, hogy találkozik a többivel. És akkor belevesz az ősvény az útba. Esetleg nem egészen csak mellette kigyózik, vele párhuzamosan, de a első sorsát el nem kerülheti. Ahol az országút összeszűkül, föltétlenül megszűnik minden ősvény. Még a sziklás talajon is, ahol csak egy utat lehet építeni, így hal meg az ősvény.

Ime, az ősvény filozófiája. Foltokban fölrakva, mintha vázlat volna. Vagy mintha modern festmény volna.

Baldassare Ferenc

ÚGY NÉHA JÖN . . .

Úgy néha jön . . .
Nem éles, szembenézőn;
Valahol benne mély húrokat keres;
Lelkemrerogy, rőt barázdákat tördel,
Reámtapos, mint részeg szekeres.
Pezsdülve forr belé zsibbadó vérem:
Erjedő mustól gyöngyöző pohár;
Szférákon túlról varjak gúnyját hallom,
Amint kárognak:
Kár, kár, de kár.
Szívembe fáj:
Jó volna temetkezni,
Vagy sírni, sírni álom-hantokon,
Vagy harcrakelni,
Zúzni, ölni, törni . . .
Vagy dalolni fájón
Korhadó dobogón.
Festett ajakkal, bohócruhában
Kacagni vadúl trágár dalokat,
Züllött csapatnak pojacája lenni,
Kacagni, kacagni,
Míg szívem szakad . . .
Vagy belebámúlni tenger zsivajába,
Nézni, hogy csapkod a sikoltozó hab
És állni,
Várni
Az elnemjött leányra,
Valakire,
Ki nálam boldogabb . . .
Úgy néha jön . . .
Belémsímúl kacaj s könnyek között . . .

Szerelem?

Vagy talán valahol
Messzi régiókban
Két hullócsillag összekötöztél?

Dr. Kocsány János.

TOLLVONASOK

PROGRAMM HELYETT:

A szem a távolokba vész . . .

És a szem csal . . . Az agyis . . .

A fül is csal. Hogyan kell figyelni? — Ezt kérdi az új figyelő.

Hogyan kell az idők új gondolatkirobbanásait, a gondolat távolbanzését és a világ gondolatban testesülő *agyéletét*?

Figyelni! Önmagán keresztül mást figyel az ember és másképp nem is lehet.

És mi mégis mást akarunk.

Fiatalok vagyunk.

Magunkon kívülhelyezkedve, egyéni véleményt félretéve, akarunk mást figyelni.

A remény rózsaszín (mondják) és nem való és mégis azzá akarjuk tenni.

A figyelő szem a távolba néz és a közelbe vész.

A figyelő fül csak a közelre hall.

És csak az agy hat messzire. (Legalább azt hiszi.)

S határos az is.

Fiatalok akarunk, akartok, akarnak. S tisztelje ezt mindenki bennünk s higgye, hogy hiszünk.

S fiatalok! Eddig hiába akarunk.

Kezünket kötötték az irányokhoz való csatlakozás nehéz problémái. S kötötték az előítéletek.

Nem hatoltak el hozzánk a világ új tapogatózásai sem a gondolatban.

S körülöttünk minden a régi. Fiatal hittel nem ítélünk el irányokat. Fiatal hittel irányunk a minden irányúság.

A sokirányúságban keressük az iránynélküliséget.

Paradoxon . . . (Mondják.)

Legyen.

A paradoxon, valom (néha) Wildedel, az igazság megmondásának legtisztább formája.

Tényleg. Alkalmat ad a kételkedésre. És ez a kételkedés (mondják) az egyedülvaló, ami biztos, hogy igazság.

Mi ígérjük: — Figyelni fogjuk magunkat és látni fogjuk hibáinkat és javúlni fogunk!

Azt lehet erre mondani:

— Az ifjúság makacs!

És mi igyekezni fogunk megtámadni ifjú voltunkat.

A távolban forrong a gondolat és mi itt alig érezzük a gondolatnak *állandót* kereső szelét. (Mért hisz az emberi öntudat mindig állandót keres.)

Ki vagyunk taszítva a világ gondolatéletéből. — Magunkra hagyva.

De figyeljünk s figyelve latán hallani fogunk.

Havas Imre.

A HASONLATROL

(Glossák az esztétikához.)

Szellemi életünk egyik kis atomja ő is. Régi könyvek, új poéták állandóan telve vannak velük s ha valamit igen-igen meg akarunk mondani: megszületik a hasonlat. Ki ne hallotta volna: „kegyed olyan ma, mint a nyíló rózsza . . .” avagy „megremegett, mintha villám ütötte volna . . .” stb.; példa van rá azt hiszem ezernyi, mert az élet minden formában való megnyilvánulását képesek felölelni. Hogy hogyan? — az más kérdés.

Az életet úgy is veheljük, mint az adottságok és lehetőségek számtalan apperceptiálható és perceptiálhatatlan kombiná-

cióját. Természetesen a hasonlat szempontjából, mert amint az élet egy, még nem is szemlélt megnyilatkozásformájával találkozunk, először is *is nerőssé* kell tennünk, hogy *ismertté* változzék. Mit csinálunk tehát ilyenkor? Valamelyes viszonyt, kapcsolatot próbátunk teremténi, az új megnyilatkozásforma és a már bennünk lerétegezett szemléletek között: apperceptiálunk. És itt, szellemi életünk eme mozzanatában található föl az úton útfélen megnyilatkozó hasonlatok őscsirája.

A megnyilatkozásformákat tekinthetjük többféle szempontból, ez köztudomású. A tudós pl. másféle szempontból néz egy ritkábbfajta orchideát, mint Wilde, a reklámkirály s egy hölgy esetleg, ki látta azt felüszve, szintén másképen. Mi ennek a következménye? Az, hogy kiki magában *más hasonlatkapcsolatokat alkot* a már percipiált orchidea fölől. Ha tehát a tudós, a hölgy és az orchidea viselője összekerülnének és mindenik mondana róla egy hasonlatot, mindenesetre érdekes dolgokat hallhatnának egymástól, de egyik sem ugyanazt. Még egyénieskedniök sem kellene. Ilyenkor rendszeren egymásra nevet az ember és kimondja a nagy szót: „minden hasonlat sántít!”

Ez — frázis! Rokon a hasonlattal abban, hogy szintén nagyon gyakran találkozunk vele. De azért csak minden huszadik ember az, aki itt megáll egy pillanatra. Mert a frázis már nem állhat, nem állhat pedig azért, mert *minden hasonlat többé kevésbé egyéni*. Egyéni pedig a belső szellemi kapcsolatok által. Így tehát a hasonla-

tok az én szempontjából önként két osztályra tagozódnak; egyfelől azokra, melyekre a belső én azt mondja: ez sántít; másfelől pedig azok a hasonlatok, melyek bennem is úgy támadnak, mint egy másik én ben. Nevezhetnök őket idegen és rokon hasonlatoknak.

Ez a két csoport uralja ebben az esetben ítélőképességeinket is. Tetszik az a hasonlat, amely rokon s nem tetszik, melyik idegen. Az önmagunk feltalálásának gyönyöre ép úgy árthat, mint bármely művészetben.

Vannak azonban mostoha gyermekek is, mondjuk — a tucat-hasonlatok. Frázisszerű gondolatmegnyilvánulások ezek, melyek gyakoriságuknál fogva a köztudaton már többszörösen átmentek. Olyan emberek saját-sága, kik vagy kevésbé intellektuálisak, vagy nem tudnak hirtelenében egyéni asszociációt szerezní. Ilyen tucathasonlat többé-kévesbé az általam fen-nebb hirtelen előrántott két hasonlat is. Beszélnek, de már roppant keveset mondanak. A hasonlatnak pedig eleven színezésünet kell lennie, mely által megragadjon minket, ha megragopott, ha hosszas használattal által megfakult, mostoha gyermek lesz belőle, tucathasonlat, frázis.

A kisebb tartamu szellemi megnyilvánulásokban, pl. a hasonlat esetében is, néha érték is rejőzik, (gondoljunk csak pl. egy aforizmára) s egy olyan műnél, hol az egyénis g a készletetekben van felaprózza, igen tágga válik a Kazinczi—B-ja—Gyulai féle műkritika. A modern aesthetika az utóbbi évtizedekben egy-egy mű megíté-

lésénél ilyen szempontokat is kezd felszínre venni. Az *egyéni megítélés* elmélete már nem új, de még nem részletes.

Új idők új szempontokat halmoznak elénk problémákká s hogy mennyi lehetőséget, értéket képvisel a művészetekben ez a részletekre is kiterjeszhető *egyéni megítélés*, azt legfrappánsabban a sokat emlegetett Ady költészetében, ahasonlatok *egyéni*ségének szimbolicizmussá való fejlődése is mutatja.

Sz. Jakab Géza

REMÉNYIK SÁNDOR: VADVIZEK ZÜGÁSA

Az új költőt vártam: a patakzúgás ábraszette, havasi szél keményítette, csapkodó madarak, dobogó vadak, százados erdők nagy szeretkezése ihlette. Reményiket, a szerelmet zengő, fenyőillatos földön forró álmokat deklamáló költőt, az ősz-természet pezsegőszívű dalnokát; vagy a végtelen-kékbe belebámuló hárfafajátékos, ki levett kalappal imádja a fenyők határtalan zöldjét, ellesi mórmozgó havasi éjszakák zsongó-morajló muzsikáját, dalba-leheli nagy némaságok halk sutogásba fúló szomorúságát.

A természet-ihlette költőt vártam.

De a régi jött: a filozofáló, az önmagalelkébe fordított szemmel járó, mely gondolatokba merült bölcs.

Ránéz a fákra, dobhártyáját döngeli a sziklatörmelék ragadó hab dobogása, de csak hiszi, hogy látja a zöldet, hallja a víz csobbanó rohanását: a lelkét

látja a fák kérgére írva, önkínzó csatált hallja a zajban... és ebben mester.

Fátyolfinomságú művészet az, melyel ráteríti a természet palletájára lelkét, áthangolja a hegyipatak zeneszerkezetét saját hangjának skálájára. Gondolatai nem szigorúan határolt mondatokban öltenek testet; bizonytalan remegéstől átitatva, sejtítés-szerűen, valami sóhajos, mély szomorúságtól könnyezőn hangzanak fel s ha bátrak is néha, mégis végig, mintha egy visszafojtott könny készülne legördülni a költő mozdulatlan arcán.

És a havas tetők csak a hátér távol ködében sejtetik tarko, színekben játszó pompájukat; ők csak kulisszái a költő telkében örökké zajgó drámának.

Hallod? Ezek a vadvizetek!

Ezt hallom én itt nappal, éjjel — mondja a költő majd. —

Tőlük tanulok énekelni... de fordítva van a dologság, új dalra tanítja a költő az árt, saját lelkének borongós dalára.

Mint nagy költő s önálló egyéniség áll Reményik költőink sorában, de *egyedül*; a többiek rohannak az élőkkel: vernek és simogatnak, gyűlölnek, szeretnek; ő marad: határkő két világ között, örök *memento*.

Br. Kemény János

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Cluj-Kolozsvár, Calea Victoriei (volt Kossuth Lajos-utca) 7,

Levelek Végli Józsefnek, Ferencz József unitárius püspök címére kéretnek.

Kéziratokat szívesen fogadunk.

Nyomatott a „Cultura” nyomdai műintézetében, Cluj-Kolozsvár, Str. Regina Maria 34.
